

Kustár Zoltán

Debrecen (DRHE)

Názírság a Szentírásban és a Misnában*

I. Názírság az Ószövetségben

I.1. A názír szó etimológiája

A héber *názír* (נָזִיר) szó a *názár* (נָזַר) igéből származik, ami azt jelenti: „tartózkodni valamitől”, „óvatosan bánni valamivel”, illetve „megtartóztatni önmagát” (ld. *nif*-alban: 3Móz 22,2; Ez 14,7; Zak 7,3; *hif*-ilben: 3Móz 15,31, illetve 5Móz 6,2.5.12).¹ Eszerint tehát a *názír* az a személy, aki egy meghatározott időre az önmegtartóztatás speciális formáit vállalja magára.

Ugyanakkor a *názár* ige a Hós 9,10 alapján azt is jelentheti, hogy „a profán használatból kivon; elkülönít; odaszentel”. Ezt támogatja, hogy a tőből képzett *nézer* (נִזְרָה) főnév az „olajjal való felkenés” (papoké: 21,12), maga a *názír* szó pedig esetenként az „elkülönített, előkelő (személy)”² illetve „(felszentelt) fejedelem”³ jelentésben áll (JSir 4,7 és 1Móz 49,26; 5Móz 33,16). A *nézer* szó a 4Móz 6-ban gyakran áll a *r’ós* – „fej” szóval egy összetételben: a szó ekkor is a (fejre, illetve a fejen lévő hajra öntött szent olajjal való) felszentelést jelölheti (4Móz 6,7.9.18).⁴ Ezt a jelentéskört figyelembe véve a *názír* szó annyit tesz: „elkülönített, (a hajára öntött olajjal Istennek) odaszentelt”.⁵

Végül említsük meg, hogy némelyek szerint a *názír* szó – legalábbis bizonyos, kései szóhasználatban – magát a felszentelés során olajjal megkent, illetve a názírság során nyíratlanul hagyott hajkoronát jelenti.⁶

---

* A tanulmány az előző számunkban közölt Misna-fordításhoz (Kustár Zoltán: *A Misna Názír traktátusa. I. rész*) kapcsolódó írás. A fordítás és e tanulmány szintén az előző számunkban ismertetett MIQRA kutatási terv (Marjovszky Tibor: *Először egy készülő Misna-fordítás elé*) keretében készült.

¹ Az ige a 4Móz 6 néhány helyén már a speciális „názírságot vállalni” „názírrá lenni” értelemben áll (4Móz 6,2–3.5–6.12) – ez azonban minden bizonnyal másodlagos, és egy kései fejlődés eredménye.

² Köhler – Baumgartner: *Lexikon in Veteris Testamenti Libros*, 604b; Kühlewein: *Geweihter* szócikk 50b. Hasonlóan de Vaux: *Das Alte Testament und seine Lebensordnungen*, 320–321., aki itt a 1Móz 49,26; 5Móz 33,16 összefüggésében a szót „kiválasztott (hős)”-ként értelmezi, bár a „nyíratlan haj” jelentést is feltételezi.

³ Így Gesenius: *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch*, 495.

⁴ Talán további szemantikai fejlődés eredménye, hogy a *nézer* szó végül a Jer 7,29-ben magát a nyíratlan haját is jelenti (Kühlewein: *Geweihter* szócikk, 51 szerint a 4Móz 6,9.12b.18.19-ben is). A *nézer* szó végül a királyi diadémét (2Sám 1,10; 2Kir 11,12; Zsolt 89,40; 132,18), illetve a főpap fejdíszét is jelölte (2Móz 29,6; 39,30; 3Móz 8,9) – ez utóbbi az „elkülönített, előkelő (személy)”, az „(olajjal) megszentelt, odaszentelt”, illetve a „haj; a hajon viselt” jelentésből is levezethető.

⁵ Így Kühlewein: *Geweihter* szócikk, 50b; de Vaux: *Das Alte Testament und seine Lebensordnungen*, 320.; Brown – Driver – Briggs: *Hebrew and English Lexicon*, 634b; von Rad: *Az Ószövetség teológiája*, 58.; Noth: *Numeri*, 50.

⁶ Így Milgrom: *Nazirite* szócikk, aki szerint a *názír* szó a 1Móz 49,26 és 5Móz 33,16 igehelyeken egyenesen „(olajjal megkent) haját” jelent. Hasonlóan de Vaux: *Das Alte Testament und seine Lebensordnungen*, 320–321., aki itt a 1Móz 49,26; 5Móz 33,16 összefüggésében ugyan a szót „kiválasztott (hős)”-ként értelmezi, de a „nyíratlan haj” jelentést (mint alapjelentést) is jelenlévőnek tekinti. Ezt az értelmezést támogatná, hogy a *názír* szó végül a 4Móz 25,5.11-ben a „meg nem metszett szőlőtöke” értelmet is felvehette.

I.2. A 4Móz 6 rendelkezései

Názír-fogadalmat férfi és nő egyaránt tehetett (6,2), a nő fogadalmát azonban a többi fogadalomhoz hasonlóan – a 4Móz 30,2–17 szellemében – az apa vagy a férj érvénytelenné tehetette.⁷ A fogadalom kiváltó okáról az Ószövetségben csak egy esetben, a Mísnából azonban részletesebben értesülünk. A legtöbbször ez nyilván az imádság meghallgatása esetére tett felajánlás volt, például a rég várt gyermekéért (így az 1Sám 1–2 esetében).⁸ Ugyancsak gyakori lehetett különböző vészhelyzetekben, például éhínség vagy háború idején názírságot felajánlani a szabadulás esetére.⁹ Veszélyes utazás előtt a szerencsés megérkezés esetére szintén tehetett valaki ilyen felajánlást.¹⁰ S végül, ha valaki hajlott a kicsapongó életmódra, akkor annak a názírságot az akaratéro edzéseként is gyakran ajánlották.¹¹

A názírság rendjét a Tóra a 4Móz 6,1–21-ben az alábbiak szerint szabályozza:

A názír nem fogyaszthatott bort és egyéb részegítő italt; tilos volt számára ugyanakkor a must, a friss és az aszalt szőlő, a szőlőmag és a szőlőhéj, valamint a borecet, illetve egyéb, alkohol alapú ecet fogyasztása is – azaz a szőlőn túl bármi, ami a bor alapanyagából, illetve magából a borból készült (6,3–4). A názír számára fogadalmi ideje alatt tiltva volt a hajnak és a fej szőrzetének a nyírása (6,5). Ugyancsak tilos volt halottal érintkeznie, és ezzel kultikus értelemben tisztátalanná tennie magát – a tilalom az elhalálozott közvetlen családtagokra is vonatkozott (6,6–8). Mindezeket túl a názír természetesen názírsága idejére egyéb dolgokról is lemondhatott.

Mivel fogadalma révén a názír „az Úrnak szentelte magát” (vö. 4Móz 6,5), ezért ideiglenesen a papokhoz vált hasonlóvá, amennyiben kultikus értelemben „szent”-nek számított (ld. 3Móz 21,6). Sőt, vállalásai egyenesen a főpappal állították őt párhuzamba: Közvetlen családtagjaival a papok igen (lásd 3Móz 21,1–4, Ez 44,25), a názír és a főpap azonban nem tehetette magát tisztátalanná (3Móz 21,11). Úgy tűnik, hogy a főpapnak sem volt szabad lenyírnia a haját, hiszen a 3Móz 21,12b szerint „Istenének a fölkenő olaja van rajta”.¹² Az alkoholfogyasztásra vonatkozó tilalom ugyanakkor a názírt még fölé is emelte a főpapnak, hiszen mind a főpap, mind a többi pap esetében ez a tilalom csak a templomban tartózkodás idejére vonatkozott (3Móz 10,9, vö. Ez 44,21).

A názírnak fogadalma leteltével három áldozatot kellett bemutatnia: egy hím bárányt égőáldozatul, egy nőstény bárányt vétekáldozatul, egy kost békeáldozatul, valamint különböző süteményeket a hozzájuk tartozó ételáldozatokkal és italáldozatokkal együtt (4Móz 6,13–17, vö. 3Móz 2,4). Az áldozatok bemutatása során a názírnak le kellett vágatnia a fogadalma alatt nyíratlanul hagyott haját, és azt a békeáldozat mellé, az oltár tűzébe kellett tennie (6,18).¹³ Ezen áldozatok együttesét nevezzük összefoglalóan „hajkorona-áldozat”-nak, illetve nevezik a rabbinikus források „megnyíratkozás”-nak. Ennek bemutatásával a názír a fogadalmát teljesítette, és mentesült az önmegtartóztatás addig vállalt kötelezettségei alól (6,19–20).

⁷ Ld. így a későbbiekben a Mísna rendelkezését (Názír IV. 1–5; IX. 1).

⁸ Ld. ezen túl a Mísna (Názír II. 7–10).

⁹ Ld. a Mísna (Názír III. 6), valamint Josephus: *A zsidó háború*, II. könyv, 15. 1.

¹⁰ Ld. ismét a Mísna (Názír I. 6).

¹¹ Így a babiloni Talmud, ld. Ber 63a, Sota 2a.

¹² A többi papnak azonban kimondottan tilos volt nyíratlanul hagyni a haját – mint ahogy a kopaszra borotválás sem volt engedélyezett (vö. Ez 44,20).

¹³ A haj-áldozás jól ismert szokás volt Babilóniában, Szíriában, Görögországban és Arábiában. Ld. Henninger: *Zur Frage des Haaropfers bei den Semiten*, illetve röviden Milgrom: *Nazirite* szócikk – CD változat.

Természetesen megtörténhet, hogy váratlan haláleset miatt a názír mégis tisztátalanná tette magát. Ebben az esetben a halottal való érintkezést követő harmadik és hetedik napon neki is át kell esnie a tisztító vízzel való kötelező meghintésen (lásd 4Móz 19,11–13)¹⁴, majd a názírokra vonatkozó speciális előírásnak megfelelően a hetedik napon le kell nyírnia a haját, a következő napon pedig két gerlicét vagy két galambfiókat kellett feláldoznia: az egyiket vétekáldozatul, a másikat égőáldozatul. Ugyanezt a madáráldozatot kellett egyébként bemutatnia a szülés miatt tisztátalanná vált nőnek (3Móz 12,8), valamint a poklosnak (3Móz 14,22.30–31) és a folyásosnak is (3Móz 15,14–15) megtisztulása alkalmából. A názírnak azonban ezeken felül még egy bárányt is be kellett mutatnia jóvátételei áldozatul. Fogadalma alól azonban a názír tisztátalanná válásának okán nem mentesült, sőt: a letöltött napjai érvényüket veszítették, názírságának kitöltését pedig előlről kellett kezdenie (4Móz 6,9–12).

I.3. A názírság előtörténete

A 4Móz 6 leírása ugyan ősi hagyomány-elemeket is rögzíthet, irodalmilag azonban a Tóra legkésőbbi részleteihez tartozik: Noth szerint a szakasz egy kései betoldás, a 4Móz 5,1–6,27 részeként került a már kész Pentateuchosba.¹⁵ Éppen a názír és a papok/főpap közötti egybeesések mutatják, hogy a 4Móz 6 leírása a názírság történetének egy viszonylag kései, a papi tradíció hatása alatt rögzített fázisát jeleníti meg.

Ámósz könyvének egy szakasza, valamint a történeti könyvek néhány részlete azonban szintén megemlíti a názírságot. Ezek a források a 4Móz 6 rendelkezéseinél minden bizonnyal ősibb hagyományanyagokat tartalmaznak, még akkor is, ha a vonatkozó szakaszok végső irodalmi formájukat, illetve kontextusukat az adott könyvek fogság-korabeli szerkesztőinek köszönhetik. Ezek a – nem túl bő – források valószínűvé teszik azt, hogy a názírság intézménye fokozatosan, jellegében erős módosulásokat is átélve nyerte el a 4Móz 6-ban rögzített formáját.

Lássuk tehát most röviden azt a néhány ígehelyet, ami a názírság előtörténetét dokumentálja, és ezek fényében vizsgáljunk felül a názírság eredetére vonatkozó néhány népszerű elméletet!

A názírokra való legkorábbi utalás Ámósz könyvében, az Ám 2,11–12-ben található:

„(11) Fiaitok közül prófétákat támasztottam, ifjaitok közül názírokat. Nem így van-e, Izráel fiai? – így szól az ÚR. (12) De ti a názírokat borral itattátok, a prófétákra meg ráparancsoltatok: Ne prófétálatok!”

Ámósz a názírokat a prófétákkal együtt említi: Mindkettőt Isten „támasztja” a nép közül: a názírság tehát itt a prófétasággal egyenrangú jelentőségű küldetés.¹⁶ Mivel Ámósz maga is a civil mesterségét feladva lett próféta (vö. 1,1 és 7,14–15), így nyilván a prófétaságot nem tekintette egész életre szóló küldetésnek: ennek alapján a názírság

¹⁴ Vö. a Misnában: Názír VI. 6.

¹⁵ Noth: *Numeri*, 42. 52–53.; uő. *Überlieferungsgeschichte des Pentateuch*, 8.; Kratz: *Komposition der erzählenden Bücher*, 102–112.

¹⁶ Kühlewein: *Geneibter* szócikk, 51a.

alatt is érthetett időszakos fogadalmat.¹⁷ Ámósz szerint azonban a názírt küldetése is a próféta mellé sorolja: ők azok, akik az intézményesített kultuszon kívül, tehát adott esetben pártatlanul is Isten akaratát közvetítik, illetve Izráel iránti igényét jelenítik meg a nép felé. A próféta a názírok legjellemzőbb tulajdonságaként a bortól való tartózkodásukat említi.

A szakasz Izráelnek יהיה iránti hálátlanságát emlegeti fel, de ezt nem a kánaáni vallásokhoz való elpártolás összefüggésében teszi (vö. 2,6–8 és a deuteronomista 2,9–10-et is). Így az, hogy a názírok az ő szemében és korában – a rekabítákhoz hasonlóan (vö. Jer 35) – a kánaáni vallásokkal szembeni küzdelem élharcosai, egyfajta „kompromisszumot nem ismerő יהיה-harcosok” lettek volna, nem bizonyítható.¹⁸

A történeti könyvek egyetlen személyt neveznek názírnak. Ő Sámson, akiről születése előtt egy angyal jelenti ki anyjának, hogy „Isten názírja” (Új fordítás: „Istennek szentelt”) lesz (Bír 13,5.7), s később Delillának Sámson maga is így jellemzi önmagát (Bír 16,17).¹⁹

Sámsonnak egész életében nem volt szabad levágnia a haját (Bír 13,5; 16,17). Nem tudjuk azonban, hogy a 4Móz 6-ban rögzített egyéb kikötések is vonatkoztak-e rá. Édesanyja azt a parancsot kapta, hogy terhessége alatt nem fogyaszthat alkoholt és nem ehettisztátalant (Bír 13,4.7.14). Arról lenne itt szó, hogy ezektől a dolgoktól Sámsonnak már az anyaméhben, s így értelemszerűen majd azután is tartózkodnia kellett?²⁰ Vagy ezek a tilalmak valóban csak magára Sámson anyjára vonatkoztak?²¹ Ez utóbbi értelmezés számomra valószínűbbnek tűnik. Maga Sámson ugyanis nem tartotta magát e két tilalomhoz: a Bír 14,8–9 szerint tisztátalan (állati tetemből kiszedett) ételt fogyasztott, s az sem valószínű, hogy saját lakodalmán ne fogyasztott volna alkoholt (Bír 14,10 skk.). A bibliai elbeszélő Sámsonnak ebben az életvitelében, úgy tűnik, nem látott semmi kivetnivalót: Emberfeletti erejét, azaz Istennek a názír-fogadalom betartásához kötött támogatását Sámson majd csak hajának levágásával veszítette el – s bár a filiszteusok börtönében nyilvánvalóan tisztátalan ételeket is kellett fogyasztania, hajának kinövése után korábbi erejét is visszakapta Istentől. A halottól való tartózkodást, a későbbi názírok egyik legfontosabb kötelezettségét azonban az angyal sem Sámson anyjának, sem magának Sámsonnak nem írta elő, s ehhez, a Bír 14,9.19; 15,8.15 tanúsága szerint, Sámson szintén nem tartotta magát.

A héber Ószövetség Sámuel prófétát ugyan sehol nem nevezi názírnak, a későbbi hagyomány azonban mégis annak tekintette:²² a prófétát még fogantatása előtt szentel-

¹⁷ Másként de Vaux: *Das Alte Testament und seine Lebensordnungen*, 320.; Jenni: *Nasiräer* szócikk, 1309. és Noth: *Numeri*, 50., akik bizonyítva látják, hogy Ámósz itt a názírságot egy életre szóló, karizmatikus elhívként értelmezi.

¹⁸ Így Benzinger: *Hebräische Archäologie*, 58. 361–362. és Jenni: *Nasiräer* szócikk, 1309. ellen. Jóval árnyaltabban fogalmaz e téren von Rad: *Az Ószövetség teológiája*, 58–59., aki szerint a názírság csak utólag, a kánaáni és a יהיה-kultusz fokozatos egybemosódása eredményeként vált „e küzdelemben számottevő erővé”.

¹⁹ Jegyezzük meg mindenesetre, hogy Benzinger: *Hebräische Archäologie*, 362. 2. lábjegyzete szerint a názírság motívuma nem tartozott eredetileg Sámson (és Sámuel) történetéhez, hanem csak utólag kapcsolták ahhoz. Sámson esetében a hosszú haj, Sámuel esetében pedig anyja fogadalma szolgálthatott ehhez alapot.

²⁰ Így Pedersen: *Israel. Its Life and Culture*, 36. 264–265.; de Vaux: *Das Alte Testament und seine Lebensordnungen*, 320.; Rebell: *Nasiräer* szócikk, 1029.

²¹ Így Noth: *Numeri*, 50.

²² Ld. a Mísánban Názír IX. 5, valamint a Septuagintát, ami az 1Sám 1,11-ben Anna fogadalmát – a 4Móz 6 rendelkezésének megfelelően – a bor és részegítő italtól való tartózkodással is kiegészíti.

te oda édesanyja fogadalommal Isten szolgálatára,²³ és ígérte meg, hogy egész életében nem éri borotva a fejét (1Sám 1,11.21.28). A holttesttől való tartózkodás tilalmát Sámuel sem tartotta magára nézve kötelezőnek (vö. 1Sám 15,33).

Sámuel esete számos egyezést mutat Sámson názírságával. Először is mindkét személy „názírsága” már fogantatása előtt eldőlt, és egész életére szól. Talán ez volt a názírság eredeti formája, ami csak utólag vált egy időben behatárolt fogadalommá?²⁴ Ez a források kronológiája ellenére sem szükségszerű következtetés: az utókor a két üdvtörténeti személy kivételes munkásságát nyilván csak egy különleges, a megszokottnál szigorúbb „odaszentelésre” tudta visszavezetni.

Ugyancsak megegyezik Sámson és Sámuel „názírsága” abban, hogy mindkét esetben egy karizmatikus, életét a nép szolgálatába állító személyről van szó, aki adott esetben יהיה²⁵ szent háborúiban is képes és hajlandó a nép élére állni (Sámson: Bír 14–16; Sámuel: 1Sám 7; 13,8 skk.). Ismét feltehetjük a kérdést: Sámson és Sámuel ebben a názírság intézményének legősbibb formáját jelenítené meg, azaz a názír eredetileg karizmatikus harcos volt, aki יהיה²⁵ szent háborúiban játszott szerepet?²⁵ Ez az elmélet e két eset alapján korántsem bizonyítható, s azt Sámuel esete legfeljebb csak áttételesen, az Ám 2,11 viszont egyáltalán nem támogatja.²⁶

Kettejük názírsága azonban eltér abban, hogy Sámson esetében egy isteni kiválasztásról beszélhetünk: az életre szóló názírság יהיה²⁵ döntése volt. Ezzel szemben Sámuel egy ember, méghozzá édesanyja – a 4Móz 6-ban rögzített szokásnak megfelelően – egy fogadalommal szentelte egész életére Isten szolgálatába.²⁷

Mivel magyarázhatók Sámson és Sámuel názírsága, illetve a kettejük és a 4Móz 6 leírása közötti eltérések? Mind Sámson, mind Sámuel esetében kizárhatjuk azt, hogy egyszerűen csak megszegték a názírság néhány szabályát. Minden bizonnyal arról van szó, hogy kettejük esetében a názírság egy korábbi, ősi változatával van dolgunk: ez ekkor még egy gyermek egész életre való odaszentelését jelentette, magában foglalta a hajvágás tilalmát, viszont nem tiltotta még számukra a holttesttel való érintkezést.²⁸ Ugyanakkor az sem lehetetlen, hogy korábban az önként vállalt vagy a gyermekekre tettelt (aszketikus vagy Isten szolgálatába állító) fogadalmaknak többféle típusa létezett egymás mellett, s ezeket csak fokozatosan egységesítette a hagyomány, és sorolta be az összefoglaló „názírság” fogalma alá.²⁹

Az Absolon évenkénti hajvágására (2Sám 14,25–26), valamint az egyszeri fogadalmára és az áldozatbemutatására vonatkozó bibliai beszámolókat (2Sám 15,7.12) a zsidóság utólag összekapcsolta egymással, így Absolont is názírnak tekintette – történeti szempontból minden bizonnyal teljesen alaptalanul. A későbbiekben mindenesetre ő

²³ A Misna szerint anya nem kötelezheti a fiát názírságra, csak az apja, ami miatt egy kisebbségi vélemény Sámuel nem tekintette názírnak, ld. Názír IV. 6.

²⁴ Így pl. de Vaux: *i. m.* 320.

²⁵ Így Eichrodt: *Theologie des Alten Testaments*, 200–201.; őt követve Rebell: *Nasiräer* szócikk, 1029. (Hasonlóan még Pedersen: *Israel. Its Life and Culture*, 265.)

²⁶ Joggal mondja tehát de Vaux: *i. m.* 321., hogy amennyiben a karizmatikus harcos a názírság eredeti funkciója lenne, akkor az „gyorsan továbbfejlődött”, hiszen Sámuel esete szerinte már csak fenntartásokkal, mint átmeneti forma sorolható be ebbe a kategóriába.

²⁷ de Vaux: *i. m.* 3201.

²⁸ Eichrodt: *i. m.* 200–201., őt követve Rebell: *Nasiräer* szócikk, 1029.; de Vaux: *i. m.* 320.; Jenni: *Nasiräer* szócikk, 1309.; Noth: *Numeri*, 50.

²⁹ Hasonlóan von Rad: *Az Ószövetség teológiája*, 58. és Jenni: *Nasiräer* szócikk, 1309.

fémjelezte a názírság egy harmadik típusát.³⁰ A 1Móz 49,26 és a 5Móz 33,16 Józseffel összefüggésben kétszer is a *názír* szót használja; a szó etimológiai elemzésénél azonban láttuk, hogy az itt azt jelenti: „elkülönített, előkelő (személy)”, illetve „(felszentelt) fejedelem”. Józsefet tehát az Ószövetség nem mondja názírnak.

II. Názírság az Újszövetségben

A názírság az újszövetségi korban sem volt ismeretlen. A Lk 1,13–17 alapján Keresztelő János „örök názírnak” tűnik: az ő születését is egy angyal jövendöli meg, akár csak Sámsonét, és elhivatása az anyaméhtől kezdve szintén egész életre szól; igaz, az angyal János esetében nem a hajvágás tilalmát írja elő, hanem csak a részegítő italtól való tartózkodást (Lk 1,15).

Az ApCsel 21,23–26 azt tanúsítja, hogy a jeruzsálemi (zsidókeresztény) ősgyülekezet továbbra is gyakorolta a názírság szokását. Harmadik missziói útjáról Pál éppen akkor érkezik Jeruzsálembe, amikor négy gyülekezeti tag názír-fogadalma a végéhez közeledett. Jakab a gyülekezet nevében azt kéri az apostoltól, hogy bizonyítsa a zsidó törvények iránti hűségét: (a missziói útja során az ősgyülekezetnek gyűjtött adományból?) vállalja át e négy názír hajkorona-áldozatának a költségeit,³¹ és a Templomban – a szükséges hétnapos tisztulási szertartást követve (vö. ApCsel 21,17) – ő maga is legyen jelen annak bemutatásán.³²

Feltűnő ebben az összefüggésben azonban az, hogy korábban maga Pál apostol is tett egy olyan fogadalmat (εὐχῆ), melynek keretében egy bizonyos ideig nem vágatta le a haját. Az ApCsel 18,18-ban arról olvasunk, hogy ennek a fogadalomnak az összefüggésében Pál még Kenkreában, azaz mielőtt Európából tengeri úton visszatért volna Kis-Ázsiába, ünnepélyesen megnyiratkozott.³³

Az ApCsel 21,23–26 és a Misna vonatkozó szakaszainak fényében nagyon valószínű, hogy Pál esetében is egy názír-fogadalomról van szó:³⁴ az ApCsel 21,23 megfogalmazása a 4Móz 6,7 Septuaginta-szövegét követi,³⁵ a folytatás pedig arról tudósít, hogy az ősgyülekezet Pált más názírokkal együtt közös szertartásnak veti alá. A Misna szerint bármilyen, a hajvágásra vonatkozó önkorlátozás a zsidó ember számára teljes értékű názír-fogadalomnak számít (Názír I. 1),³⁶ és azt a szokást is említi, hogy valaki

³⁰ Ehhez ld. még lentebb, a III. 2. pont alatt.

³¹ A hajkorona-áldozat költségeinek átvállalása kegyes cselekedetnek számított, és a jótékonykodás bevett formája volt, ld. Josephus: *A zsidók története*, XIX. könyv, 6. 1., és a Misnában: Názír II. 5.; a kérdéshez ld. még Strack – Billerbeck: *Kommentar zum NT aus Talmud und Midrasch II*, 755–756.

³² Rebell: *Nasiräer* szócikk, 1029.

³³ Némely korábbi kutató szerint a megnyiratkozásra és a fogadalomra vonatkozó mellékmondat nem Pálra, hanem a mondatban közvetlenül előtte álló Aquilára vonatkozik, ld. Greeven: *geloben, weiben, Gelübde* szócikk, 775., láb. 11. Ez azonban az ApCsel 21,23–26 miatt kizárható, ld. Haenchen: *Apostelgeschichte*, 524.; Pesch: *Apostelgeschichte*, 155.; ez utóbbi helyen a visszautasított értelmezéshez is további gazdag irodalom.

³⁴ Így Greeven: *geloben, weiben, Gelübde* szócikk, 775.; Kéki: *Názír* szócikk, 253.; von Rad: *Az Ószövetség teológiája*, 59.; de Vaux: *i. m.* 320.; Kuhn: *Sifre zu Numeri*, 692.; Pesch: *Apostelgeschichte*, 155–156. 220–221.

³⁵ Greeven: *geloben, weiben, Gelübde* szócikk, 775 (ld. mindenesetre még a 4Móz 30,7; Mal 1,14 igehelyekkel való egyezést is).

³⁶ Így Haenchen: *Apostelgeschichte*, 524., 585., magyarázata, miszerint Pál nem názír-fogadalmat, hanem valamilyen egyéb típusú felajánlást tett volna, a Misna alapján kizárható – még akkor is, ha magyarázata Pál mindössze hét napig tartó megtisztulási időszakával (éppen a Misna názírookra vonatkozó rendelkezései miatt) könnyebben szinkronba hozható.

egy hosszú és veszélyes utazás idejére fogad názírságot (Názír I. 6). Pál apostol esetében ez az utazás az európai missziói utat jelenthette, melynek Kenkrea kikötővárosa a végállomása volt (vö. ApCsel 18,19).

A názíroknak azonban a hajkorona-áldozatot csak Jeruzsálemben volt szabad bemutatniuk. Hogyan egyeztethető ezzel össze a kenkreai megnyiratkozás? Egyesek szerint a szöveg itt Pálnak a *fogadalom előtti* utolsó hajvágásáról beszél – azaz a názírság nem Kenkreáig, hanem a Kenkreától Jeruzsálemig terjedő útra vonatkozott.³⁷ Valószínű, hogy bizonyos értelmezés szerint elfogadott eljárás volt az, hogy az idegen országban tett názírság lejárta után a hajkorona ünnepélyes levágása már az idegen országban megtörténjen.³⁸ Ebben az esetben a názír majd csak a legközelebb esedékes jeruzsálemi útján vitte magával a haját, és mutatta be a Templomban a hajkorona-áldozatot.³⁹ Valószínű, hogy az ApCsel 18,18; 21,23–26 esetében is erről volt szó: az utazás végén, a Kenkreában lejárt názírsága után Pál megnyiratkozott, majd Jeruzsálembé érve – a négy helyi názíron túl – önmagáért is bemutatta a hajkorona-áldozatot.⁴⁰

Mindkét értelmezésnél gondot jelent azonban az, hogy Pál esetében a tervek szerint a hajkorona-áldozat bemutatására már a Jeruzsálembé való megérkezés utáni hetedik napon sor került volna (ld. ApCsel 21,27) – azaz a Misna rendelkezéseivel szemben Pál az idegen országban teljesített názírságból nem ismételte meg a Szentföldön a minimális harminc napot (Názír III. 6). Nem kizárt azonban, hogy ebben a vonatkozásban a jeruzsálemi ösgyülekezet a lehető legenyhébb követelésekkel élt, azaz az idegen földön tett názírságot teljes egészében elfogadta, és a Szentföldre érve a tisztátalan országban való tartózkodás fejében csak a hétnapos, ún. lévita-tisztaság kitöltését követelte meg (vö. 3Móz 19,11–3)⁴¹ – akárcsak Rabbi Eliezer a letelt názírság és a hajkorona-áldozat bemutatása között a halottal való tisztátalanná válás esetében (Názír III. 3), vagy ahogy azt a Misna a Názír VII. 3 rendelkezésében arra az esetre írja elő, amikor a Palesztinában megkezdett názírság során valaki idegen földre lépve teszi magát tisztátalanná.

III. Názírság a judaizmus világában

III.1. A názírságra vonatkozó rabbinikus források

A názírság intézménye a második templom ideje alatt élte virágzását (vö. 1Makk 3,49, a fentebb már tárgyalt ApCsel 18,18; 21,23–26, valamint Josephus: *Zsidó háború*, II. könyv, 15. 1; uő. *A zsidók története*, XIX. könyv, 6. 1). A jelenség fontosságát e korban az is mutatja, hogy a vonatkozó traktátus a Misnában, a Babiloni és a Palesztinai Talmudban, valamint a Toszeftában is szerepel.

³⁷ Így Lake (idézi őt Haenchen: *Apostelgeschichte*, 524.), valamint Rebell: *Nasiräer* szócikk, 1029.

³⁸ A kérdéshez vö. a Misna Názír VI. 8. pontjának rendelkezését, ami egyes értelmezések szerint a Jeruzsálemen kívül, a Palesztinában való megnyiratkozást engedélyezi, míg mások szerint csak a Templomon kívüli, jeruzsálemi hajvágást, ld. Petuchowski – Schlesinger, 280., 68. lábjegyzetét.

³⁹ Ld. Kuhn: *Sifre zu Numeri*, 692.; Boertien: *Nazir*, 93.; őket követve Pesch: *Apostelgeschichte*, 155. Ha ez az eljárás nem lett volna engedélyezett, akkor a názírságnak mindig közvetlenül egy jeruzsálemi utazással kellett volna lezáródnia – ami például egy hosszú és veszélyes útra vállalt názírság esetében eleve kizárható. Ahhoz a szigorúbb állásponthoz, amely a haj előzetes levágását negyven korbácsütéssel büntette volna, ld. Strack – Billerbeck: *Kommentar zum NT aus Talmud und Midrasch II*, 750.

⁴⁰ Így Kuhn: *i. m.* 692.; Pesch: *i. m.* 155–156.; 220–221.

⁴¹ Így Pesch: *i. m.* 155–156.; 220–221.

A Toszefta a názírságot hat fejezetben tárgyalja – ebben az anyag elrendezése némileg más, mint a Misnában, és mindkét gyűjtemény saját anyaggal is rendelkezik, melynek a másikban nincs megfelelője. A Toszefta bizonyos haggadikus anyagot is tartalmaz, mint például Simeonnak, az Igazságosnak lentebb majd idézett esete.

A babiloni Talmudban a Názír traktátus nyelvezete eltér az egyéb traktátusokétól, és a Jeruzsálemi Talmud nyelvére emlékeztet. Ezt a jelenséget Epstein a traktátus keletkezési helyével, annak speciális helyi dialektusával hozza összefüggésbe, és azzal számol, hogy a Názír traktátus a Babiloni Talmudból került át a Palesztinai Talmudba. Vele szemben Weiss a két Talmud traktátusát külön forrásból eredezteti, nyelvezetének sajátosságait pedig azzal magyarázza, hogy a názírság elutasításával a traktátus tanulmányozása megszűnt, így az amoriták utáni átdolgozására már nem, illetve nem a megszokott alapossággal került sor.⁴²

III.2. Názírság a Misna fényében

A Misna szerint a názír-fogadalmat nagyon komolyan kell venni: az alól utólag sem nyelvi, sem más kibúvók alapján nem lehet mentesülni (Názír I. 1; II. 1–4; IV/1). A fogadalom csak bizonyos speciális esetekben veszítette érvényét: ha például a fogadalom feltétele mégsem teljesült (Názír II. 7–8), vagy ha a názírsághoz felajánlott áldozattal a názír a felajánlás pillanatában – például lopás vagy rablás miatt – valójában már nem rendelkezett (Názír V. 4–5).

Názírságot a Misna szerint zsidó nő is fogadhatott, ám azt férje utólag eltörölthette – feltéve, ha előzőleg nem csatlakozott ő maga is hozzá (Názír IV. 1–5; IX. 1). Rabszolga szintén tehetett názír-fogadalmat, amit gazdája sem érvényteleníthetett (Názír IX. 1). Az apa a fiát is kötelezhette názírságra, az anya azonban nem (Názír IV. 6), mint ahogy a ház ura a rabszolgáját is alávethette názírságnak – feleségét azonban nem (Názír IX. 1).

Pogány ember nem tehetett názír-fogadalmat (Názír IX. 1) – hiszen a hajkorona-áldozat bemutatására a Templomban nem keríthetett sort. Zsidók számára az idegen országban tett fogadalom is engedélyezett volt, ám ha a názír a hajkorona-áldozat bemutatására a Szentföldre megérkezett, názírságából 30 napot, míg mások szerint a teljes názírságát ismét le kellett töltenie (Názír III. 6).⁴³

A názírságot a Tóra is időszakos fogadalomnak tekinti (4Móz 6,4), a fogadalom minimális időtartamát azonban nem írta elő – ezt a Misna utólag 30 napban rögzíti. Így minden, ennél rövidebb időre tett fogadalom e minimális 30 napra értendő és javítandó (Názír I. 3; VI. 3). Názírságot azonban természetesen ennél hosszabb időre, például száz napra is lehetett fogadni (Názír III. 4), illetve több, egymást követő harminc napos názírságra is kötelezhette magát valaki – akár egész további életére is (Názír I. 3–7).

A Misna a názírság követelményeinek megoszthatatlanságát hangsúlyozza. Nem lehetett csak az előírások egyikét vagy másikat vállalni: aki egyet is elfogadott a názírokra vonatkozó követelmények közül, az az egész názírságot vállalta magára (Názír I. 1–2; II. 1–4, a kivételeket is lásd ott). Nehezíteni azonban lehetett a fogadalmon: az illető a 4Móz 6 tilalmi listáján nem szereplő ételekről is lemondhatott (Názír II. 1), mint

⁴² *Názír* szócikk. In: *Encyclopaedia Judaica*, editorial Staff – CD változat.

⁴³ Az ApCsel 21,23–26 esetéhez ld. fentebb, e tanulmány II. pontja alatt.

ahogy például a sajátján túl mások hajkorona-áldozatának a költségeit is átvállalhatta magára (Názír II. 5–6; IV. 7).

A Misna gondosan szabályozta, melyik tilalmat hogyan kell betartani és mikortól kell azt megszegettnek tekinteni: például mennyi az a szőlő, illetve bor, amit már tilos elfogyasztani (Názír VI. 1–5), illetve mekkora az az emberi maradvány, ami a názír már tisztátalanná teszi stb. (Názír VII. 2–4). Ugyancsak szabályozta a Misna a megszakított názírságok esetében az előre elkülönített áldozati állatok sorsát (Názír IV. 4–6), a halott miatti tisztátalanság tisztulási áldozatát (Názír VIII.) és a hajkorona-áldozat bemutatásának rendjét (Názír VI. 6–11), valamint azt, hogy mit kell tenni akkor, ha a názír tudta nélkül tette magát tisztátalanná, és ez utólag kiderült (Názír IX. 2).

Láttuk, hogy Sámson és Sámuel,⁴⁴ valamint Absolon esetét a zsidó hagyomány a názírság egy-egy különleges változatának tekintette. Mindkettőt egész életre szóló fogadalomként értelmezte, de mindkettő tartalmazott egy-egy könnyítést is. Az Absolon-féle názírság volt az „örök názírság”: az ilyen názír egyszer egy évben a hajából levághatott valamennyit könnyítés céljából, viszont a halottól való tartózkodás tilalma vonatkozott rá (Názír I. 2). Ezzel szemben a Sámson-názír nem vágathatott le soha a hajából, viszont neki nem volt kötelező a halottaktól való tartózkodás (Názír I. 2).

III.3. A názírság megszűnésének kora és okai

Hiába volt azonban a Misna korában a názírság olyannyira népszerű: a rabbinikus források gyakran elleneztek azt, hiszen az askétizmus összességében idegen volt a judaizmus életigenlő szellemiségétől, mely az élet javait Isten áldásaként fogadta (bab Talmud Ned 77b; Naz 19a; Taan 11a, jer Talmud Kid 4:12; 66d).⁴⁵ Ebben talán az is közrejátszhatott, hogy Jeruzsálem pusztulása után a zsidóságban a gyász jeleként tömegesen tettek fogadalmat, hogy nem esznek, illetve nem fogyasztanak bort (ld. Baba Bathra 60b). A rabbik egyenesen odáig mentek, hogy a 4Móz 6,11-ben említett vétek-áldozat alapján bűnnek minősítették a názírságot (Ned 10a; Naz 19a), és idézték Simeon, az Igazságos esetét, aki jeruzsálemi főpap létére egész életében csak egyszer, egy különleges esetben evett a názírok hajkorona-áldozatának a papokra jutó részéből (ld. 4Móz 6,19–20) – azaz a názírságot nem ismerte el legitím és tiszta fogadalomnak (Ned 9b).

A jeruzsálemi templom pusztulásával a názírok áldozat-bemutatása is lehetetlenné vált, ami a szokás továbbélését szintén megnehezítette.⁴⁶ Ennek ellenére, úgy tűnik, az ókor végéig gyakorolták a fogadalmi felajánlásoknak ezt a különleges formáját. A középkorból azonban már semmiféle utalást sem találunk rá. A traktátust a gáónok iskoláiban sem tanulmányozták. A Rasi nevét viselő kommentár a Názír traktátushoz minden bizonnyal tanítványától, Meir ben Sámueltól származik.⁴⁷ A modern korban azonban a szokást Jeruzsálemben ismét megfigyelték.⁴⁸

⁴⁴ A Misna Sámuel is názírnak tekinti (Názír IX. 5) – bár megemlíti azt a kisebbségi nézetet is, miszerint nem volt názír, hiszen – a Názír IV. 6 szerint – anya nem kötelezhette a fiát názírságra, csak az apa.

⁴⁵ Rothkoff: *Nazirite* szócikk – CD változat.

⁴⁶ *Nazir* szócikk. In: *Encyclopaedia Judaica*, editorial Staff – CD változat.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Rothkoff: *Nazirite* szócikk – CD változat.

Felhasznált irodalom

- Benzinger, I.: *Hebräische Archäologie*. Tübingen ²1907.
- Boertien, M.: *Nazir* (Gießener Mischna III. 4). Berlin 1971.
- Brown, F. – Driver, S. R. – Briggs, C. A.: *Hebrew and English Lexicon*. Peabody 2003.
- Correns, D.: *Die Mischna in deutscher Übersetzung mit einer Einleitung und Anmerkungen*. Hannover 2002.
- de Vaux, R.: *Das Alte Testament und seine Lebensordnungen*. Band II, Freiburg / Basel / Wien 1962.
- Eichrodt, W.: *Theologie des Alten Testaments*. Teil I, Berlin ⁵1957.
- Greeven, H.: eüchomai, eüché szócikk. In: R. Kittel (Hg.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band II, Stuttgart 1950, 774–808.; ebben az A/2. pont alatt: geloben, weihen, Gelübde, 775–776.
- Haenchen, E.: *Die Apostelgeschichte*. Göttingen, ⁷1977.
- Henninger, J.: *Zur Frage des Haaropfers bei den Semiten*. Wiener Schule der Völkerkunde. 1956, 349–368.
- Jenni, E.: Nasiräer szócikk. In: ³RGG, Band IV, 1308–1309.
- Kéki I.: Názir szócikk. In: Bartha T. (szerk.): *Keresztény Bibliái Lexikon*. II. kötet, Budapest 1995, 253.
- Koehler, L. – Baumgartner, W.: *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*. Leiden 1958.
- Kratz, R. G.: *Die Komposition der erzählenden Bücher des Alten Testaments*. Göttingen 2000.
- Kuhn, K. G.: *Die tannaitische Midrasch Sifre zu Numeri* (Rabbinische Texte II/3). Stuttgart 1959.
- Kühlewein, J.: názir Geweihter szócikk. In: E. Jenni – C. Westermann (Hg.): *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. Band II, 50–53.
- Milgrom, J.: Nazirite szócikk. In: *Encyclopaedia Judaica* – CD változat.
- Noth, M.: *Überlieferungsgeschichte des Pentateuch*. Stuttgart 1948.
- Noth, M.: *Das 4. Buch Mose. Numeri* (ATD 7). Göttingen 1982.
- Pedersen, J.: *Israel. Its Life and Culture*. Vol. 3–4. London / Copenhagen 1959.
- Pesch, R.: *Die Apostelgeschichte (Apg 13–28)*. Zürich / Einsiedeln / Köln 1986.
- Petuchowski, M. – Schlesinger, S.: *Mischnajot. Die sechs Ordnungen der Mischna. Hebräischer Text mit Punctuation, deutscher Übersetzung und Erklärung*. Teil III: Ordnung Naschim. Dritte Auflage, Victor Goldschmidt Verlag, Basel 1968.
- Rebell, W.: Nasiräer szócikk. In: H. Burkhardt et al. (Hg.): *Das Grosse Bibellexikon*. Band 2, Wuppertal / Zürich 1988, 1029.
- Rothkoff, A.: Nazirite – In Talmud szócikk. In: *Encyclopaedia Judaica* – CD változat.
- Salmanowitsch, H.: *Das Naziräat nach Bibel und Talmud*. Wilna 1931.
- Schalit, A.: Helena szócikk. In: *Encyclopaedia Judaica* – CD változat.
- Strack, H. L. – Billerbeck, P.: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. Band II, [hely nélkül], ⁸1983.
- von Rad, G.: *Az Ószövetség teológiája*. I. kötet, Budapest 2000.*

Nasiräertum in der Heiligen Schrift und der Mischna

Der Aufsatz skizziert die Geschichte der Institution Nasiräertum von seinen Anfängen durch das Alte und Neue Testament bis zu seinem Verschwinden in der talmudischen Zeit. Nach der Etymologie des Begriffes נָזִיר (I. 1.) werden die Vorschriften von 4. Mose 6,1–21 interpretiert (I. 2.), um dann anhand der Bibelstellen Am. 2,11f. sowie der Simson- und Samuel-Erzählungen die Thesen kritisch zu bewerten, die die Vorgeschichte dieser Institution aus dem Traditionskreis des Heiligen Krieges und aus der Praxis einer lebenslangen Selbstverpflichtung ableiten wollen. Kapitel II. behandelt das Nasiräertum in neutestamentlicher Zeit. Der Autor vertritt hier die

Meinung, dass die beiden Berichten ApGesch 18,18 und 21,23–26 als Beweis eines Nasir-Gelübdes von Paulus zu interpretieren sind – wenn auch gleichzeitig damit zu rechnen ist, dass die hier beschriebene Praxis der Urgemeinde mit der der Mischna-Vorschriften nicht ganz übereinstimmt. Nach der kurzen Vorstellung der rabbinischen Quellen (III. 1.) fasst Kapitel III. die Vorschriften der Mischna zusammen, stellt die Praxis des Nasiräertums dieser Zeit anderer Quellen mit eingezogen (III. 2.), bis ihr Aufhören (III. 3.) dar.

A bonyhai református templom szószékkoronája
(Buzogány Dezső fotója)